

บทที่ 4

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นวรรณคดีซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า คงมีเค้าเรื่องจริงในอดีต เมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และเรื่องนี้ได้รับความนิยมถ่ายทอดสืบต่อมา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 2 ได้โปรดเกล้าฯ ให้กวีร่วมกันประพันธ์บทขับเสภาเรื่องนี้ขึ้น จนกระทั่งสำเร็จสมบูรณ์ในรัชกาลที่ 3

เนื่องจากเรื่องขุนช้างขุนแผนมีเนื้อเรื่องที่แปลกแตกต่างจากวรรณคดีอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน หนึ่ง กลวิธีที่กวีใช้ในการดำเนินเรื่องโดยสร้างเนื้อเรื่อง มิให้เป็นไปตามความคาดหวังของผู้อ่าน ทำให้บทขับเสภาเรื่องนี้เป็นที่ประทับใจผู้อ่านผู้ฟังเป็นพิเศษ และเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้คนอ่านติดตามอย่างสนุกสนานไม่รู้เบื่อ ถึงแม้ว่าบทขับเสภาเรื่องนี้จะมีความยาวถึง 21,238 คำกลอนก็ตาม วรรณคดีเรื่องนี้จึงมีคุณค่าในแง่ เป็นสิ่งจรรโลงใจผู้อ่านประการหนึ่ง

ความดีเด่นของวรรณคดีเรื่องนี้อีกประการหนึ่งคือ มีรูปแบบและเนื้อเรื่องเหมาะสมกลมกลืนกันเป็นอย่างดี กลอนเสภาเป็นกวีนิพนธ์ที่มีความไพเราะเพราะพริ้ง และใช้ดำเนินเรื่องนิยายได้ดี เนื่องจากผู้ขับสำนวนสามารถใส่อารมณ์ลงในท่วงทำนองการขับสำนวนเพื่อให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์สะเทือนใจรสต่าง ๆ ดังเช่นที่ผู้ขับสำนวนต้องการได้โดยสะดวก หรือถ้าจะนำมาอ่านก็ไม่เสียรสความไพเราะ

ลักษณะกวีนิพนธ์เรื่องนี้ สามารถสร้างจินตนาการ ภาพพจน์ และอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน เพราะกวีมีความสามารถในการเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ให้เกิดจังหวะและลีลาอันงดงาม ถ้อยคำแต่ละคำที่ทั้งเสียงและความหมาย สามารถเนรมิตภาพในจิตของผู้อ่านให้ยังเห็นภาพพจน์ นาฏการ ตลอดจนบรรยากาศและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครตามท้องเรื่องได้ชัดเจน แจ่มแจ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนนวนโวหาร อุปมาอุปไมย และโวหารพรรณนานั้นนับว่าเป็นเลิศ หากที่ตำหนิได้โดยยาก หนึ่ง ลักษณะคำประพันธ์ประเภทกลอนเสภาของเรื่องนี้ทุกบททุกตอนและทุกวรรค สามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างการแต่งคำประพันธ์ประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี

ในกลวิธีดำเนินเรื่อง กวีได้กำหนดแก่นของเรื่องให้เป็นไปในแนวปรัชญาทาง พุทธศาสนา คือ ชีวิตของมนุษย์นี้เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความผันแปรอยู่เสมอ ไม่ อาจกำหนดได้ เช่นนี้เป็นสัจธรรมแห่งชีวิต กวีได้แสดงให้เห็นความจริงของพุทธวาจาที่ว่า มีความรักที่ไฉนยอมมีความทุกข์ที่นั้นอย่างชัดเจน ทั้งนี้ โดยกำหนดให้ตัวละครทั้งหลายใน วรรณคดี เรื่องนี้มาร่วมกันแสดงพฤติกรรมและดำเนินไปเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งชีวิตตาม พุทธปรัชญา

เรื่องขุนช้างขุนแผนประกอบด้วยตัวละครเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้อ่านได้เห็นชีวิต หลายแบบ ลักษณะตัวละครที่สำคัญ ตลอดจนพฤติกรรมที่แสดงออกในแง่มุมต่าง ๆ เป็นคติ สำหรับผู้อ่านที่จะนำมาพิจารณาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ ถึงแม้ว่าตัวละคร เหล่านี้จะถูกกำหนดให้มีชีวิตอยู่เมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมา แต่ลักษณะ เช่นนี้เป็นสมบัติของมนุษย์ ทุกยุคทุกสมัย คือ ความมีกิเลส ตัณหา ในทางเดียวกัน เมื่อผู้อ่านเห็นความจริงดังกล่าวมา นี้แล้ว ก็อาจหลีกเลี่ยงเสียได้เพื่อความสุขสงบในชีวิต นอกจากนี้ พฤติกรรมของตัวละคร บางคนที่วรรณคดีนำมาเสนอ ได้ให้แนวทางที่ดีแก่ผู้อ่าน เช่น ความมานะอดทน พยายามไม่ ย่อท้อต่อมรสุมชีวิต เป็นลักษณะนิสัยที่นายภยของสรรเสริญ หรือความสำคัญของการเห็นคุณค่า ทางการศึกษา หรือการรู้จักวิเคราะห์ตนเอง เป็นต้น

ทางด้านสังคม บทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของ คนในสังคมทุกฐานะอย่างเด่นชัด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสิ่งที่ เป็นทั้งรูปธรรม และสิ่งที่ เป็นแต่ เพียงนามธรรม เช่น ความสามัคคี ความมีใจเมตตากรุณาได้ ทั้ง ๆ ที่บางเรื่องยากที่จะ สร้างภาพภพจนให้เกิดขึ้น หรือยากที่จะเข้าใจ เช่น ปรัชญาในทางศาสนา แต่กวีผู้นิพนธ์เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดลงในวรรณคดีเรื่องนี้ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและตระ หนักถึงคุณค่าทางด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมสมัยนั้นได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งกว่าหลักฐานด้าน อื่น ๆ อนึ่ง กวีสามารถช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจอย่างถึงโครงสร้างของสังคม ตั้งแต่หน่วยปฐม- ฐานจนกระทั่งถึงโครงสร้างสำคัญโดยทั่วไปอย่างแจ่มแจ้ง สามารถอธิบายได้ด้วยหลักวิชาการ สมัยปัจจุบัน เช่น ทฤษฎีต่าง ๆ ทางวิชาสังคมวิทยา ฉะนั้น ผู้อ่านจึงเข้าใจและนึกหยั่งเห็น คุณค่าทางสังคมที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้อีกประการหนึ่งด้วย

ขอเสนอแนะ

1. ควรที่จะได้มีการศึกษาบทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน โดยใช้วิชาทางดนตรี ปัจจุบันช่วยวิเคราะห์ความไพเราะของเสียงแห่งถ้อยคำ และท่วงทำนองลีลา (Melody) ของการขับเสภา โดยเขียนออกมาเป็นโน้ตสากล เพื่อประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษากาพย์ลำนำของไทยชนิดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ

2. เนื่องจากบทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีหลายฉบับ ดังนั้น ถ้าได้มีการศึกษาเปรียบเทียบบทขับเสภาส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ จะให้ประโยชน์ในด้านภาษาและวิวัฒนาการของเสภา ตลอดจนช่วยให้ผู้สนใจเห็นลักษณะสำคัญของบทขับเสภาในท้องถิ่นต่าง ๆ กัน

3. ได้มีผู้นำบทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนไปดัดแปลงเป็นบทละครหลายตอน มีทั้งที่เป็นบทละครพระราชนิพนธ์และบทละครพระนิพนธ์ จึงควรได้มีการศึกษาเปรียบเทียบหรือใช้วิชาการละครสมัยปัจจุบันช่วยในการวิเคราะห์หรืออธิบายบทละครเหล่านี้ เพราะนอกจากจะให้ความรู้ทางด้านวรรณคดีของไทยแล้ว ยังจะให้ความรู้ทางด้านวิชาการละครที่เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นวรรณคดีสำคัญประจำชาติอีกประการหนึ่งด้วย

ขอเสนอแนะ เกี่ยวกับการศึกษาบทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนในระดับชั้นมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้คัดเลือกคัดตอนวรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผนตอนกำเนิดพลายงาม และตอนชมคง เป็นบทเรียนในแบบเรียนวรรณคดีไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา การเรียนวรรณคดีไทย เรื่องนี้ในระดับชั้นมัศึกษามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นับว่าเป็นการวางรากฐานให้เยาวชนของชาติเห็นคุณค่าของภาษาและวรรณคดีไทย ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมสำคัญของชาติ จะช่วยให้เกิดความรัก ซาบซึ้ง ตลอดจนจะเป็นแรงบันดาลใจให้นักเรียนเกิดความสนใจที่จะศึกษาวรรณคดีไทยต่อไป

การศึกษามบทขับเสภา เรื่องขุนช้างขุนแผนในระดับชั้นดังกล่าวให้ได้ผลนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับความสามารถของครูผู้สอนแล้ว ยังมีสิ่งที่จะต้องพิจารณา คือ อุปกรณ์และกิจกรรมในการเรียนการสอนเพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบช่วยให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ครูควรจะฝึกหัดให้นักเรียนขับเสภาเพื่อให้ทราบลีลา ท่วงทำนองและเสียงเสนาะของคำประพันธ์ อันเป็นวิธีหนึ่งที่นักเรียนสามารถจะศึกษาค้นคว้าได้ และเพราะฉะนั้นก็จะสามารถรับรสแห่งความไพเราะได้ชัดเจน ถ่องแท้

การฝึกหัดขับเสภา นั้น ครูอาจใช้เครื่องบันทึกเสียงหรือเซมิอูทวิทยากรมาช่วย ในตอนนี้ครูควรรีไซแผนภูมิแสดงการ เน้นและทอดเสียงประกอบด้วย เมื่อนักเรียนจำท่วงทำนองและขับสำเนาได้แล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือลักษณะเน้นลักษณะของกลอนเสภา ครูควรนำมาสอนให้นักเรียนทราบถึงลักษณะบังคับทางการประพันธ์ และให้นักเรียนหัดแต่งกลอนเสภา โดยอาจแต่งเป็นเรื่องสนุกสนานแต่เพียงสั้น ๆ

ส่วนเนื้อเรื่องของบทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นแบบฝึกหัดอ่านเพื่อฝึกสร้างจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนเป็นการฝึกสร้างวิจารณ์ญาณได้เป็นอย่างดี ครูอาจให้นักเรียนอ่านแล้วถอดคำประพันธ์เป็นความเรียงปากเปล่า เพื่อให้มีความเข้าใจทัศนคติหรือความคิดเห็นของกวี หรืออาจจัดให้มีการอภิปรายเพื่อให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะ นิสัย บทบาท และพฤติกรรมของตัวละคร หรืออภิปรายเกี่ยวกับความรู้ ความเห็นอยู่และการดำรงชีพของผู้คน ความเชื่อ ขนบประเพณีวัฒนธรรม สภาพสังคม สภาพบ้านเมือง หรืออื่น ๆ ตามที่ปรากฏในบทเรียน ในกรณีนี้นักเรียนจะได้ฝึกหัดการวิเคราะห์และการทำความเข้าใจในบทเรียนได้อย่างลึกซึ้ง หลังจากนั้นอาจใช้เล่นละครสั้น ๆ เป็นละครร้อยแก้ว หรืออาจทำให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ เช่น เรียงความไทย วาดเขียน ฯลฯ นอกจากนี้ ครูอาจให้นักเรียนช่วยทำหุ่นจำลองหรือหาสิ่งของ เครื่องใช้หรือรูปภาพที่ปรากฏในเรื่อง เช่น รูปทิวทัศน์ป่าเขา เครื่องแต่งกาย อาวุธ ช้างรบ ม้ารบ ตุ๊กตา ฯลฯ เพื่อรวบรวมจัดนิทรรศการในห้องเรียน เป็นต้น

กิจกรรมและอุปกรณ์เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญและจะอำนวยความสะดวกอย่างยิ่งในการศึกษาวรรณคดีไทยในระดับมัธยมศึกษา

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นมรดกศิลปะชิ้นสำคัญของชาติไทย ดังใคพยายามวิจัยในส่วนรายละเอียดมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นหน้าที่ของเยาวชนทุกยุคทุกสมัยจะช่วยกันรักษาและทะนุบำรุงมรดกศิลปะนี้ให้อยู่ยั่งยืนตกทอดไปถึง

อนุชนในยุคต่อ ๆ ไปชั่วกาลนาน การที่จะเป็นเช่นนั้นได้ ก็จำเป็นที่เยาวชนในยุคปัจจุบันจะ
ต้องเห็นความสำคัญของวรรณคดีเรื่องนี้อย่างถ่องแท้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ให้การ
ศึกษา โดยเฉพาะ ครู อาจารย์ ที่จะช่วยให้นักเรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษา
วรรณคดีดังกล่าว เพื่อจะได้ทำหน้าที่ผู้สืบมรดกศิลปะได้อย่างสมบูรณ์สืบไป



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย